*§ 31–0. Сацыяльна-эканамічнае развіццё БССР у 1920–1930-я гг.

ССРБ
НОВАЯ ЭКАНАМІЧНАЯ ПАЛІТЫКА
ХАРЧПАДАТАК
ІНДУСТРЫЯЛІЗАЦЫЯ
КАЛЕКТЫВІЗАЦЫЯ
БЕЛАРУСІЗАЦЫЯ
КАРАНІЗАЦЫЯ

1. Новая эканамічная палітыка і савецкая мадэрнізацыя ў БССР. Аднаўленне прамысловасці і сельскай гаспадаркі Беларусі, тэрыторыя якой у 1914–1920 гг. знаходзілася ў эпіцэнтры Першай сусветнай вайны і польскай інтэрвенцыі, ускладнялася не толькі велізарнымі разбурэннямі, але і ростам бандытызму. Ваеннае становішча ў ССРБ было адменена толькі ў лютым 1922 г.

Ад 1921 г. у ССРБ праводзілася новая эканамічная палітыка. У першай палове 1920-х гг. адбывалася фарміраванне палітычнага саюзу савецкіх рэспублік, ішлі дыскусіі наконт кірункаў і формаў пераўтварэння грамадства. У гэтых умовах кіраўніцтва Савецкай Беларусі спрабавала рэалізаваць сваё бачанне мадэрнізацыі, якое абапіралася б на традыцыі, што складаліся, і асаблівасці эканамічнага развіцця. Фарміравалася беларускае зямельнае заканадаўства. Акцэнт быў зроблены на максімальным выкарыстанні ўласных рэсурсаў, кааперацыі і перапрацоўцы сельскагаспадарчай прадукцыі. У сацыяльна-культурнай сферы важным фактарам зрабілася беларусізацыя.

НОВАЯ ЭКАНАМІЧНАЯ ПАЛІТЫКА

Мерапрыемствы ў горадзе

- частковая прыватызацыя сярэдніх і дробных прадпрыемстваў;
- перавод прадпрыемстваў на гаспадарчы разлік;
- дапушчэнне замежнага капіталу;
- адмена «ўраўнілаўкі» ў аплаце працы;
- барацьба з беспрацоўем;
- грашовая рэформа;
- суіснаванне трох відаў гандлю: прыватнага, кааператыўнага і дзяржаўнага

Мерапрыемствы на вёсцы

- замена харчразвёрсткі на харчпадатак;
- свабодны выбар формаў землекарыстання (таварыства, водруб, хутар);
- дазвол на найманне рабочай сілы, арэнду зямлі;
- кааперацыя

1. Успомніце, якія былі мэты ўвядзення новай эканамічнай палітыкі. Выявіце сувязі паміж мерапрыемствамі НЭПу і яго мэтамі. На дасягненне якіх мэт было накіраванае кожнае мерапрыемства?
2. Як вы лічыце, чаму ў гады НЭПу Савецкая дзяржава дазволіла прыватызаваць толькі дробныя і часткова сярэднія прадпрыемствы?

ПРАВОДЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

Д. Ф. Прышчэпаў

Народны камісар земляробства БССР у 1924–1929 гг. Д. Ф. Прышчэпаў прытрымліваўся прынцыпу свабоды выбару сялянамі формаў землекарыстання. Ён лічыў, што «...сацыялістычныя элементы, асабліва ў сельскай гаспадарцы, нельга стварыць адразу, у адзін-два гады... Асноўная форма, якая будзе аб'ядноўваць дробныя сялянскія гаспадаркі... гэта вытворчая кааперацыя». Ён адзначаў, што «няма дрэннай зямлі, ёсць дрэнныя гаспадары. І тое, колькі збожжа здыме мужык са свайго поля, колькі і якога малака дасць ягоная карова, перадусім залежыць ад яго самога, нарэшце, ад яго стаўлення да працы. У цяперашніх умовах сялянская гаспадарка носіць таварны характар, і чым больш яна будзе прадаваць прадуктаў сваёй вытворчасці на рынак, тым яна [будзе] мацнейшая і даходнейшая».

1. *Ад якіх фактараў, на думку Д. Ф. Прышчэпава, залежала паспяховасць сялянскай гаспадаркі?*
2. *Выкарыстоўваючы дадатковыя крыніцы інфармацыі, даведайцеся, што такое «вытворчая кааперацыя». У чым палягала выгада вытворчай кааперацыі для сялян?*

У 1926 г. валавая прадукцыя БССР значна перавысіла сярэднегадавыя паказчыкі даваеннага часу. Да 1927 г. быў адноўлены і даваенны аб'ём прамысловасці. Але ў індустрыяльным плане рэспубліка заставалася слаба развітой. Удзельная вага БССР у прамысловасці СССР складала менш за 1 %. Адчуваўся востры недахоп будаўнічых матэрыялаў і абсталявання, а таксама інжынерна-тэхнічных кадраў.

Кірунані мадэрнізацыі

Ад канца 1920-х гг. савецкая мадэрнізацыя рэалізоўвалася ў рамках агульных для ўсяго Саюза кірункаў: *індустрыялізацыі* (рост гарадской прамысловасці), *калектывізацыі* (адзіная форма — сельскагаспадарчая арцель) і *культурнай рэвалюцыі* (фарміраванне грамадзяніна адзінай сацыялістычнай дзяржавы).

У Савецкай Беларусі развіваліся пераважна лёгкая, перапрацоўчая і будаўнічая галіны прамысловасці. Разам з тым беларусы зрабілі пасільны ўнёсак у індустрыялізацыю СССР.

АСАБЛІВАСЦІ ІНДУСТРЫЯЛІЗАЦЫІ Ў БССР

- Прыгранічнае размяшчэнне БССР рабіла немэтазгодным будаўніцтва прадпрыемстваў цяжкай прамысловасці
- Развіваліся пераважна перапрацоўчая, лёгкая і будаўнічая галіны прамысловасці
- Шырока выкарыстоўваліся запасы лесу і торфу
- Развіваліся галіны па перапрацоўцы мінеральнай сыравіны (паліўная і хімічная прамысловасць)

Успомніце, якая галіна прамысловасці ў першую чаргу развівалася ў СССР у ходзе індустрыялізацыі. Чаму?

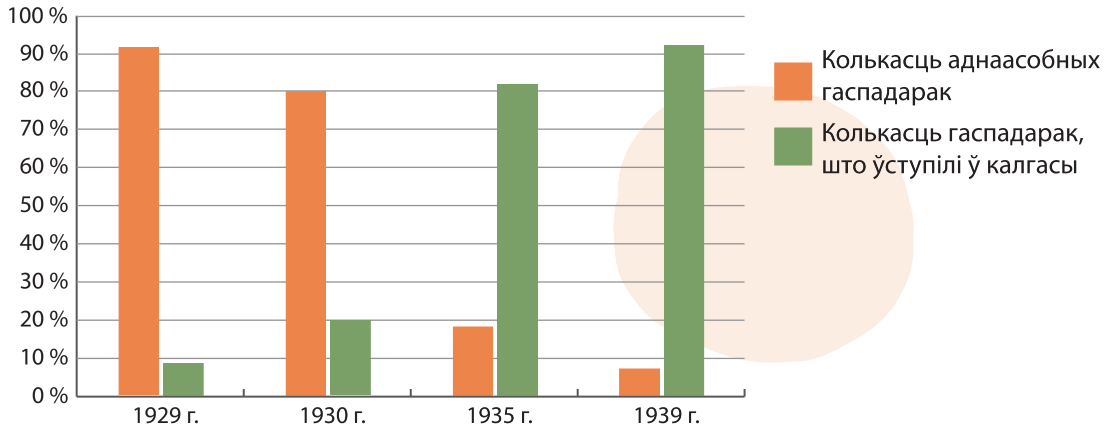

Выкарыстоўваючы дыяграму, ахарактарызуйце вынікі правядзення калектывізацыі ў БССР. Як вы лічыце, якія фактары абумовілі такі вынік?

Успомніце, за кошт якіх крыніц праводзілася індустрыялізацыя ў краінах Заходняй Еўропы.

Для правядзення індустрыялізацыі неабходныя былі рэсурсы (фінансавыя, матэрыяльныя, працоўныя). Здабыць іх трэба было ўнутры краіны. Асноўнай крыніцай індустрыялізацыі зрабіліся даходы ад розных галін эканомікі — прамысловасці, гандлю, сельскай гаспадаркі.

Калектывізацыя

Ад *1929 г.* у БССР праводзілася суцэльная калектывізацыя, якая суправаджалася раскулачваннем часткі сялян.

З мэтай забеспячэння калгасаў тэхнікай ствараліся машынна-трактарныя станцыі (МТС). Аднак прымяненне тэхнікі стрымлівалася забалочанасцю значнай часткі тэрыторыі БССР.

Нацыянальная палітыка РКП(б)

2. Рэалізацыя нацыянальнай палітыкі. Праграма бальшавікоў па нацыянальным пытанні дэкларавала правы ўсіх нацый на самавызначэнне, аж да ўтварэння самастойных дзяржаў. Нацыянальнае пытанне, у тым ліку і беларускае, абмяркоўвалася на X з'ездзе РКП(б) у 1921 г. У дакладзе І. В. Сталіна па дадзеным пытанні было адзначана: думка наконт таго, што камуністы насаджаюць беларускую

нацыянальнасць штучна, несправядлівая. «...Існуе беларуская нацыя, якая мае сваю мову, адрозную ад рускай, а таму ўзняць культуру беларускага народа можна толькі на роднай яго мове».

XII з’езд РКП(б) у 1923 г. вызначыў канкрэтныя задачы ў галіне нацыянальнай палітыкі.

ПРАЦУЕМ З ГІСТАРЫЧНАЙ КРЫНІЦАЙ

З Рэзалюцыі XII з’езда РКП(б) па нацыянальным пытанні.
25 красавіка 1923 г.

З’езд рэкамендуе членам партыі ў якасці практычных захадаў дабіцца таго, каб:

а) пры пабудове цэнтральных органаў Саюза была забяспечана роўнасць правоў і абавязкаў асобных рэспублік як ва ўзаемных паміж імі адносінах, так і ў дачыненні да цэнтральнай улады Саюза;

б) у сістэме вышэйшых органаў Саюза быў заснаваны спецыяльны орган прадстаўніцтва ўсіх без выключэння нацыянальных рэспублік і нацыянальных абласцей на пачатках роўнасці, з магчымым улікам прадстаўніцтва ўсіх нацыянальнасцей, што ўваходзяць у склад гэтых рэспублік;

в) выканаўчыя органы Саюза былі сканструяваны на пачатках, якія забяспечаць рэальны ўдзел у іх прадстаўнікоў рэспублік і задавальненне патрэб і запатрабаванняў народаў Саюза;

г) былі дадзены рэспублікам досыць шырокія фінансавыя і, у прыватнасці, бюджэтныя правы, якія забяспечаць магчымасць праяўлення іх уласнай дзяржаўна-адміністрацыйнай, культурнай і гаспадарчай ініцыятывы;

д) органы нацыянальных рэспублік і абласцей будаваліся пераважна з людзей мясцовых, якія ведаюць мову, побыт, норавы і звычаі адпаведных народаў;

е) былі выдадзеныя спецыяльныя законы, якія б забяспечылі ўжыванне роднай мовы ва ўсіх дзяржаўных органах і ва ўсіх установах, якія абслугоўваюць мясцовае іншанацыянальнае насельніцтва і нацыянальныя меншасці, — законы, якія маюць праследаваць і караць з усёй рэвалюцыйнай суровасцю ўсіх парушальнікаў нацыянальных правоў і асабліва правоў нацыянальных меншасцей;

ж) была ўзмоцнена выхаваўчая работа ў Чырвонай Арміі ў духу насаджэння ідэй братэрства і салідарнасці народаў Саюза і былі здзейснены практычныя захады па арганізацыі нацыянальных вайсковых часцей, з выкананнем усіх мер, неабходных для забеспячэння поўнай абараназдольнасці рэспублік.

1. *Вызначце асноўныя кірункі нацыянальнай палітыкі РКП(б).*
2. *Выкарыстоўваючы тэкст параграфа, канкрэтызуйце прыкладамі рэалізацыю нацыянальнай палітыкі РКП(б) у БССР.*

3. Палітыка беларусізацыі. Адной з праяў нацыянальнай палітыкі, што праводзілася ў БССР у 1920-я гг., зрабілася палітыка нацыянальна-культурнага і нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва — *беларусізацыя*.

Перадумова беларусізацыі

Перадумовамі для беларусізацыі сталі:

1) НЭП як палітыка супрацоўніцтва з сялянствам;

2) палітычная амністыя (1923 г., для тых палітычных дзеячаў, якія не выступалі са зброяй у руках супраць савецкай улады);

3) згуртаванне беларускіх нацыянальных сіл;

4) уз'яднанне ўсходняй часткі Беларусі (сакавік 1924 г., калі тэрыторыя БССР павялічылася ў 2 разы);

5) пачатак дзейнасці даследчых і вышэйшых навучальных устаноў.

Этапы беларусізацыі

Беларусізацыю як працэс можна падзяліць на 3 этапы:

1) складванне перадумоў (1921 — пачатак 1924 г.);

2) рэальнае ажыццяўленне (1924–1928 гг.);

3) згортванне (з 1929 г.).

У. І. Пічэта

Узбуйненне тэрыторыі БССР і развіццё беларускай дзяржаўнасці ў сярэдзіне 1920-х гг. спрыялі пашырэнню нацыянальнага будаўніцтва. У 1924 г. была створана Цэнтральная камісія па ажыццяўленні нацыянальнай палітыкі. Ставілася задача перавесці дзяржаўны апарат, школы на беларускую мову. На 1928 г. 80 % агульнаадукацыйных школ перайшлі на беларускую мову навучання. З ініцыятывы рэктара БДУ У. І. Пічэты, які сам чытаў лекцыі на беларускай мове, пашыралася выкладанне беларускай мовы і гісторыі на ўсіх факультэтах універсітэта.

Беларусізацыя, якую разглядалі пачаткова як кампанію па пашырэнні сферы ўжывання беларускай мовы, неўзабаве ахапіла ўсе бакі жыцця дзяр-

ГІСТОРЫЯ І СУЧАСНАСЦЬ

Паводле вынікаў перапісу 1926 г. у БССР жыло 80,6 % беларусаў, 8,2 % яўрэяў, 7,7 % рускіх і 2 % палякаў. Пры гэтым 67 % назвалі сваёй роднай мовай беларускую, 23,5 % — рускую, 7,5 % — ідыш і каля 1 % — польскую. У гарадах суадносіны былі іншыя: 40,2 % гараджан складалі яўрэі, пасля ішлі беларусы (39 %) і рускія (15,6 %). Для 19 % гараджан беларуская была роднай мовай.

1. *Вызначце фактары, якія спрыялі фарміраванню такога нацыянальнага і моўнага складу насельніцтва БССР.*
2. *Параўнайце пададзеныя звесткі з вынікамі перапісу насельніцтва Рэспублікі Беларусь 2019 г. Вылучыце агульнае і адметнае ў выніках гэтых перапісаў насельніцтва.*

Каранізацыя

жавы і грамадства. Гэты працэс у большай ступені насіў характар *каранізацыі* — развіцця мовы і культуры ўсіх нацыянальнасцей, якія жылі ў Савецкай Беларусі, а таксама прыцягнення ў органы кіравання жыхароў — ураджэнцаў Беларусі. Дзяржаўнымі былі 4 мовы: беларуская, руская, польская і ідыш.

У месцах кампактнага пражывання прадстаўнікоў той ці іншай нацыянальнасці ствараліся нацыянальныя сельскія саветы. На шматэтнічнай аснове фарміравалася і партыйна-гаспадарчае кіраўніцтва рэспублікі.

Вынікі беларусізацыі

Пад уздзеяннем працэсаў беларусізацыі адбывалася значнае развіццё краязнаўства, лінгвістыкі, гісторыі Беларусі. За некалькі гадоў было створана тое, што многія нацыі стваралі дзесяцігоддзямі: нацыянальная адукацыя, тэатр, кіно; сфарміравалася маладое пакаленне таленавітых беларускіх дзяржаўных дзеячаў, паэтаў і пісьменнікаў. У 1928 г. на аснове рэарганізацыі Інстытута культуры была створана Акадэмія навук.

Разам з тым па меры рэалізацыі палітыкі беларусізацыі было дапушчана шмат памылак (фармалізм, пагоня за колькаснымі паказчыкамі і г. д.). Фарміраванню многіх негатыўных тэндэнцый спрыяў і невысокі ўзровень нацыянальнай самасвядомасці.

Напрыканцы 1920-х гг. адбылося змяненне нацыянальна-дзяржаўнай палітыкі СССР. Развіццё адзінай савецкай дзяржавы патрабавала згуртаванасці савецкага грамадства, фарміравала патрэбу ў статусе рускай мовы як мовы міжнацыянальных зносін. Быў зроблены акцэнт на выхаванні новага савецкага чалавека.

4. Вынікі сацыяльна-эканамічных пераўтварэнняў. У 1920–1930-я гг. сфарміравалася беларуская савецкая дзяржава, яе тэрыторыя і асноўныя інстытуты.

Вынікі эканамічных пераўтварэнняў

Дзякуючы актыўнаму росту прамысловасці ўжо ў 1931 г. аб'ём яе прадукцыі перасягнуў аб'ём валавой прадукцыі сельскай гаспадаркі. З аграрнай рэспублікі БССР ператварылася ў аграрна-індустрыяльную.

Дасягненні БССР зрабіліся магчымымі дзякуючы высокаму працоўнаму энтузіязму, патрыятычнаму ўздыму ўдзельнікаў індустрыялізацыі, асабліва моладзі. Развіваўся стаханаўскі рух, прыняцце павышаных планаў з ініцыятывы рабочых.

Прыгранічнае становішча БССР, неразведанасць яе прыродных багаццяў, недахоп сыравіны, інжынерна-тэхнічных і рабочых кадраў не дазвалялі разгарнуць буйнамаштабнае будаўніцтва аб'ектаў цяжкай прамысловасці, як гэта рабілася ў іншых рэгіёнах СССР. Тым не менш частка капіталаўкладанняў накіроўвалася на развіццё энергетыкі, машынабудаўніцтва і прамысловасці будаўнічых матэрыялаў.

ПРАДПРЫЕМСТВЫ, ПАБУДАВАНЫЯ Ў БССР У ГАДЫ ПЕРШЫХ ПЯЦІГОДАК

Першая пяцігодка (1928–1932 гг.)

- швейная фабрыка «Сцяг індустрыялізацыі» ў Віцебску;
- панчошна-трыкатажная фабрыка «КІМ» у Віцебску;
- фабрыка штучнага валакна ў Магілёве;
- трубаліцейны завод у Магілёве;
- завод сельскагаспадарчых машын у Гомелі;
- станкабудаўнічы завод «Станкатрэст» у Мінску

Другая пяцігодка (1933–1937 гг.)

- Гомельскі шклозавод;
- Крычаўскі цэментны завод;
- Аршанскі льнокамбінат;
- Быхаўскі ацэтонавы завод

Трэцяя пяцігодка (1938–1941 гг.)

- Мінскі радыёзавод;
- Мазырская электрастанцыя;
- Гомельскі рачны порт;
- Дняпроўска-Дзвінскае рачное параходства

1. Выкарыстоўваючы інфармацыю схемы, вызначце, якія галіны прамысловасці развіваліся ў БССР у той час.
2. Даведайцеся, якія з гэтых прадпрыемстваў працуюць у цяперашні час.
3. Выкарыстоўваючы дадатковыя крыніцы інфармацыі, даведайцеся, якія прамысловыя прадпрыемствы былі пабудаваны ў гады першых пяцігодак у вашым рэгіёне.

Пераход да новай эканамічнай палітыкі быў спробай выкарыстаць прыватны капітал і рыначную сістэму ў інтарэсах сацыялістычнага будаўніцтва. За перыяд НЭПу былі адноўленыя прамысловасць і сельская гаспадарка БССР. Адначасова рэалізоўвалася палітыка нацыянальна-культурнага будаўніцтва — беларусізацыя. Развіццё працэсаў індустрыялізацыі спрыяла ператварэнню БССР у аграрна-індустрыяльную дзяржаву.

калі ў свеце...	на тэрыторыі Беларусі...
1929–1933 гг. — сусветны эканамічны крызіс	1928–1932 гг. — першая пяцігодка

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. У чым заключалася роля новай эканамічнай палітыкі ў аднаўленні гаспадаркі БССР? Якія яе захады вы лічыце найбольш дзейснымі? Як вы лічыце, чаму НЭП з'яўляўся толькі часовай мерай у палітыцы бальшавікоў?
2. Ахарактарызуйце асноўныя кірункі эканамічнай мадэрнізацыі БССР у 1930-я гг. Назавіце асаблівасці правядзення індустрыялізацыі ў БССР. Чым яны былі абумоўлены?
3. Назавіце асноўныя мерапрыемствы палітыкі беларусізацыі. Вызначце вынікі рэалізацыі гэтай палітыкі.
4. Ахарактарызуйце вынікі эканамічных пераўтварэнняў у БССР напрыканцы 1930-х гг. Што азначала ператварэнне рэспублікі з аграрнай у аграрна-індустрыяльную? Якое значэнне гэта мела для рэспублікі?